

DE MELATEN- EN DE SINT ANTHONISKAPEL TE RHENEN.

De Stad Rhenen heeft in de middeleeuwen diverse kapellen gekend, waaronder o.a. een St Cunerakapel, vermoedelijk op het Cuneraheuveltje buiten de Bergpoort, de St Pancratiuskapel op het slot de Horst, de Gasthuiskapel, die wonderlijk genoeg het bombardement van Rhenen heeft doorstaan, maar helaas na de tweede wereldoorlog werd afgebroken, de St Anthoniskapel en de Melatenkapel.

Over de laatste twee kapellen is slechts weinig bekend. Recent archiefonderzoek heeft enige opheldering gegeven over de tijd waarin deze middeleeuwse gebouwen ophielden te bestaan voor het houden van erediensten.

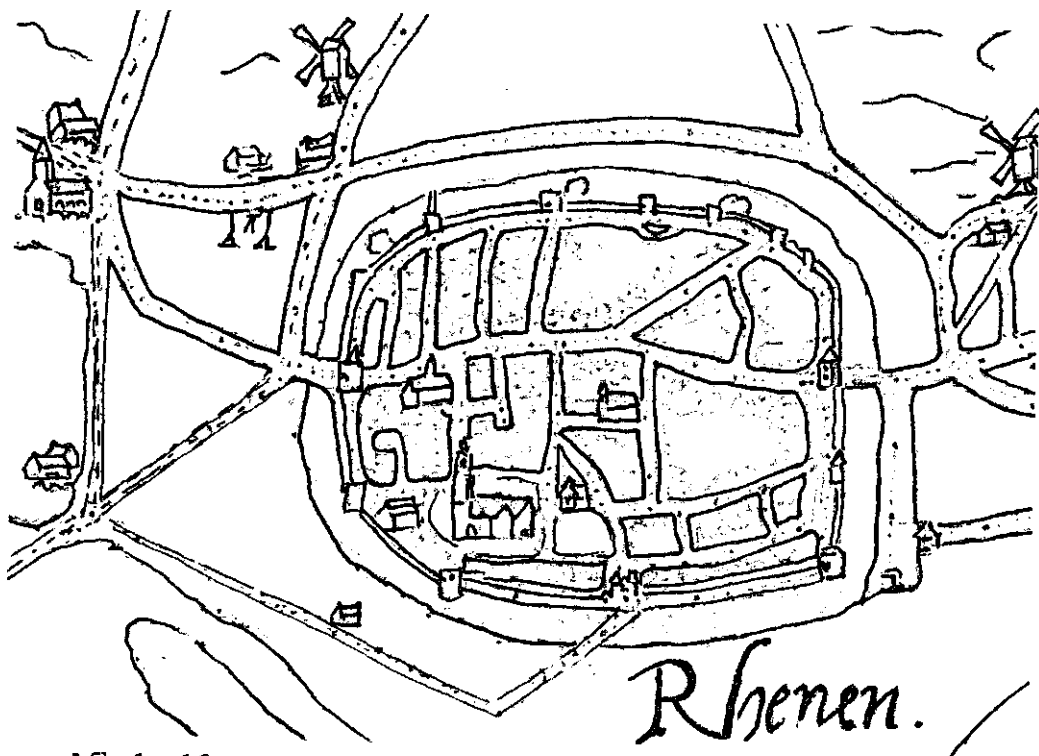
De melatenkerk (of kapel).

Reeds in de 15e eeuw werd melding gemaakt van een "lazarhuys" (leprozen- of melatenkerk) buiten de Westpoort van de Stad Rhenen ¹. De exakte ligging van het melatenkamp (leproserie), de kerk (of kapel) en het bijbehorende kerkhof is aangegeven op een kaart van Jacob van Deventer ² (zie Afb.1). Ook is de melatenkapel weergegeven op een tekening uit 1552 (zie Afb.2) ^{2,3}. Deze kerk of kapel stond op het veldje onderaan het Paardenveld, ongeveer waar nu de Rhenense kei staat (zie afb.3).

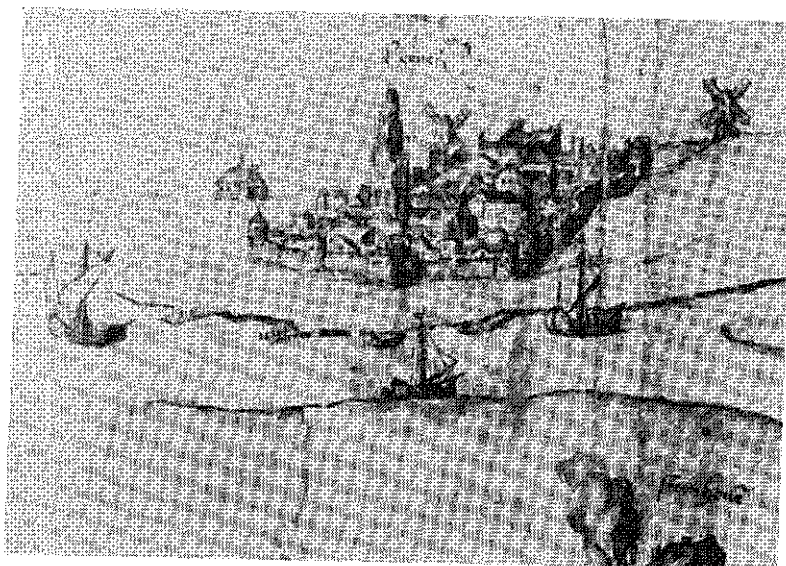
Mogelijk werd op de fundamenten later de meubelfabriek "De Kroon" gebouwd, die in 1930 afgebrand is.

De weg naar Utrecht maakte in vroeger tijd ter plaatse een bocht en liep enkele tientallen meters noordelijker dan heden het geval is. Net ten N.W. van de kruising van de Utrechtse weg en de weg naar de koerheuvel lag het melatenkamp.

Van Iterson neemt aan dat het Melatenhuis tussen 1546 en 1591 heeft opgehouden te bestaan en mogelijk in de strijd tegen de Spanjaarden zou zijn verwoest.

Afb.1. 16e eeuwse kaart van Jacob van Deventer, met linksboven onder aan het Paardenveld de Melatenkerk

Afb.2. Tekening uit 1552, met hierop links de Melatenkapel

Men kan zich afvragen waarom een van de strijdende partijen een melatenkamp -een plaats die waarschijnlijk zowiezo gemeden werd- zou willen aanvallen of verwoesten. In de Rhenense archieven zijn hiervoor dan ook geen aanwijzingen gevonden. Waarschijnlijk was de kapel in verval geraakt en bestond er gezien de opkomende Hervorming geen aanleiding deze opnieuw op te bouwen.

Gebleken is dat de Melatenkapel in 1581 werd afgebroken. Hierover werden in de stadsrekeningen van Rhenen de volgende uitgaven aangetroffen, die tevens een aardig beeld geven van de werklonen in die tijd:

Cornelis van Gelder ende Dirck Jansz timmerlieden bet 4£ 4
β van dat zij elckx gearrebeyt hebben 24 dagen int aff-
brecken der melaten capelle buyten Rhenen des daechs elck
12 β daer ome hier Vij £ iiiij β.

Thonis den timmerman die mit zijnen knecht aen tvoorsz
werck gearrebeyt gelijcke elcken daer voir hem een caeme-
laer betaelt heeft des daegs 1 pont comen ter some van vi£

Betaelt Evert Thonisz metselaer 6 £ 9 β 8 stuyver ter
oirsaecke van arrebeysloon dat hij met zijnen knecht
twijntich en halven dach gearrebeyt heeft het steenwerck
aff te brecken van dvoorsz. Capelle ende den steen schoon
te maecken vj £ ix β viij

Noch Michiell Lambertsz ende Dirck Gijsbertsz vehouve van
9 £ 9 β ter oirsaecke dat zij elckx xiiij daech gearre-
beyt hebben aen tvoorsz. werck iij £ xiiij β viii st.

Claes Cornelisz heeft mede op den cap van der voorsz.
kerck gebroocken sdaegs x β, geeft ij £ 1 β

Dirck Henricx Hollen bet 28 β over vier daech arrebeys
aen tvoorsz. werck daarom hier 1 £ viij β

Desen cameraer heeft van den steen deser capellen geres-
tateerd Dirck Jansz bouwer sess dauysent steene die hij
in vorigen tijden den cameraer Walraven Lucasz zalige
geleent hadde tot reparatie dezer stadtmuiren dan zoe hier
van in ontfanck niet gebracht ende is om hier van te
hebben Memorie.

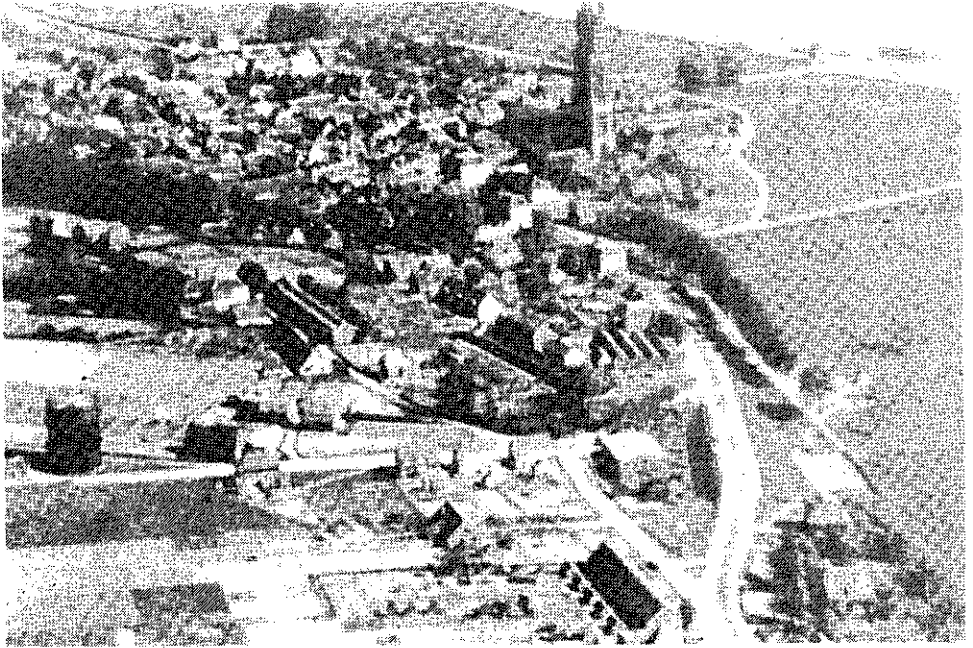
Noch hebben die Regierders geleent den voorsz. Dirck Jansz
eenen balcken gecomen van deze cappelle in geijke lencte
ende dicte als die weer gaey nach leyt in de groote kercke
welcke hij beloofd heeft te vergelden tot goeder manig
ende mert alhier gestelt om in gedachtenisse te blijven
pro memorie.

Jan Aertsz Quyndt heeft all het houtwerck van den melaten
cappell voor die groote kerck gevoert daer over de geding
xviij menningen elcke voeder tot vier ss compt ter some
van iij £ xij $\frac{3}{4}$.

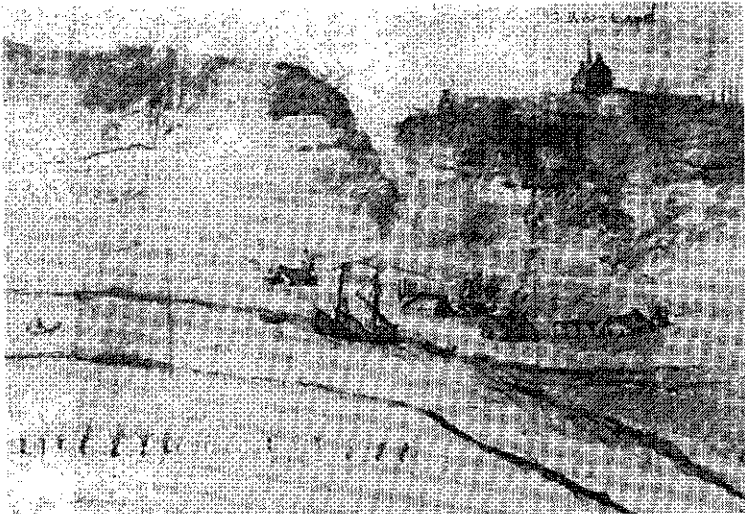
Den Cameraer heeft int afbrecken deser capelle vuureert 5
keerzen dat hij van den mergen tot den avont op licht
heeft gehadt ergo hier 1 £ x $\frac{1}{2}$.

Evert Lijster gerichtbode is voor zijn toesicht op dit
werck toegeleyt 1 £ x $\frac{1}{2}$.

Aangenomen moet worden, dat hiermee in 1581 een einde ge-
komen was aan het voortbestaan van een melatenkerk te
Rhenen. In 1546 waren er nog leprozenmeesters in functie,
echter later b.v. in 1591 ging het Gasthuis te Rhenen de
verhuur van het melatenkamp beheren. Uiteindelijk werd
in de 17e eeuw ook het perceel van het melatenkamp aan een
partikulier, Peter Hendricksz van Noort, verkocht.

Afb.3. Luchtfoto met de meubelfabriek "De Kroon" in de kuil onder aan het Paardenveld, waar vroeger de melatenkerk heeft gestaan.

Afb.4. Tekening uit 1552 met de Sint Anthoniskapel boven op de Heymenberg, nu Grebbeberg geheten.

De Sint Anthoniskapel.

Deze staat duidelijk afgebeeld op een tekening uit 1552 (zie Afb.4)². De kapel stond op de Heymenberg, nu Grebbeberg geheten. Over de exakte plaats moeten we gissen, maar gezien de situering t.o.v. de plaats waar de Grift in de Rijn uitmondde, stond deze kapel vrijwel op de plaats waar in de 17e eeuw de Koningstafel kwam.

Hoogstwaarschijnlijk is deze kapel ook weergegeven op het schilderij van de inname van Rhenen in 1499, namelijk op de top van de heuvel achter de oprukkende hoofdmacht van de Geldersen die via de Bergpoort Rhenen binnenkwamen. In die tijd was de Heymenberg veel minder bebost; de kapel was daarom vanaf de Rijn goed zichtbaar. Aangenomen kan worden dat met name schippers en reizigers op de Rijn of Bischoep Davids Grift van deze kapel gebruik maakten. Schepen konden waarschijnlijk onder aan de berg aanleggen, getuige ook de eerdere genoemde tekening uit 1552.

Ook deze kapel raakte einde 16e eeuw in onbruik getuige de volgende passage in de rekeningen van de Gasthuismeesters in 1570/71.

"Alsoo Sinte Anthonis Cappel op Heymenberch geheel ondicth is sulcks dat men daer geen diensten inne en mach doen soe heeft desen gasthuysmr op Sinte Anthonisdach den capellaen van Rienen in de gasthuyskercke den Misse laeten doen en predicken ende hem betaelen voor sijn sake vj/3.

De Schoolmr gegevene dat hij ten voorsz. daegen de misse heeft helpen singen *iiij/3*

In de gasthuisrekeningen van 1571 tot 1574 wordt nog voor het laatst melding gemaakt van de vervallen Sint Anthonis kapel, o.a.:

"..... heeft desz gasthuismr op Sint Anthonisdach den cappellaen van Rhenen in het gasthuys Cappel die misse laten doen en predicken gelijk men dat op heymenberch plach te doen en den Capellaen daer van gegeven xvj

Ook de schoolmeester kreeg hier weer zijn loon voor het helpen zingen van de mis.

Tenslotte werd ook de Sint Anthoniskapel op de Heymenberg afgebroken en wel in 1579, zoals blijkt uit de volgende passages uit de stadsrekeningen:

Betaelt Evert Thonisz metselaer xv ss dat hij die steen op heymenbergh van die cappell gebroocken op die wagen geladen heeft also hier xvj

Michiel Lambertsz ter oirsaecke voorsz dat hij een mand geleverd heeft xj

..

Uiteindelijk kwamen er een Gast- en Weeshuisstichting, ontstaan door samenvoeging van Gasthuis, het Melatenhuis en het Weeshuis, die voor het beheer van de goederen en gelden ging zorgdragen^{1,6}.

LITERATUURVERWIJZINGEN

1. Prof. Dr W.van Iterson, De Stad Rhenen (Assen 1960), p.243.
2. Dr H.P.Deys, Achter Berg en Rijn, Afb. 2, 3, en 8.
3. Dr A.J.de Jong, Oude wegen naar het veer bij Rhenen, Mededelingenblad Oud Rhenen, november 1985, Fig.2.
4. Financien der Stad Rhenen, Oud Archief Gemeente Rhenen No 181. 181.
5. Rekeningen van de kameraar-gasthuismeester van het Gasthuis, Oud Archief Gemeente Rhenen, No 845.
6. Dr H.P.Deys, Een eeuw bejaardenzorg in Rhenen (Rhenen 1986); ook verschenen in Oud Rhenen, oktober 1986.

A.J.de Jong
Voorthuizen.